

O MUZEALNOSTI JOŠ JEDANPUT

Želimir Laszlo

Muzejski dokumentacijski centar

Zagreb

Da, točno je, profesor Maroević ima pravo, moja temeljna ideja pri objavljivanju prvog člancića bila je raspravu o muzealnosti prenijeti i inicirati na domaćem terenu. Ako su dvije rasprave objavljene u inozemstvu¹ zašto ih ne prenijeti doma? Možda te teme zanimaju i pokojeg domaćeg muzealca, a ne samo inozemne.

Prije negoli rekнем koju o onome što držim važnim, kratka riječ o muzeologiji u nas. Interpretiranje muzeologije unutar informacijskih znanosti, pristup koji se prema Maroevićevim riječima njeguje na Zagrebačkom sveučilištu, po mom je skromnom sudu korisno. Zbog studija muzeologije Zagreb i Hrvatska i te kako su prisutni na muzejskoj karti svijeta. Mnogo više negoli smo to u našoj često uskogrudnoj, a pogotovo službeno-državničkoj sredini spremni priznati. Nema dvojbe da je muzeologija unutar informacijskih znanosti postigla rezultate koji se citiraju u svijetu. No, to ne znači da ne postoje određeni nedostaci u shvaćanju muzeologije kao dijela informacijskih znanosti – kako to lijepo reče profesor.² Upravo to je ono o čemu treba raspravljati. Problem se može iskazati i pitanjem: Može li muzeologija kao informacijska znanost bez ostatka protumačiti fenomen kojim se bavi? Ako ne, kao što mislim, onda treba odrediti do koje mjere ili granice spomenuti pristup ima svoj *raison d'être*. Nema tu nikakve zločestoće ili loših namjera. Jedna od takvih teškoća koje stoje pred muzeologijom kao informacijskom znanosti jest pitanje muzealizacije. U čemu je teškoća? Za muzeologiju kao informacijsku znanost muzealizacija je proces (na stanoviti način) prepoznavanja i identificiranja muzealnosti materijalnog svijeta³. Muzealnost postoji, a mi je prepoznajemo i identificiramo. Moja teza glasi: muzealnost nije nešto dano, ona se proizvodi. Kad čovjek proizvede muzealnost, onda je muzeologija kao informacijska znanost može konstatirati. Muzealnost nije spoznaja, nego tvorevina. Muzealac ili bilo tko drugi ne spoznaje muzealnost predmeta, nego je proizvodi. Kao što slikanje slike nije spoznajni čin ili nije samo spoznajni čin, nego činjenje samo, proizvodnja predmeta. Kao što se kazališne predstave proizvode (produciraju), tako isto, upotrijebit ću pomalo grubu usporedbu, muzealci proizvode muzejske predstave, muzealnosti. Pri tome umjetnička, znanstvena ili bilo kakva druga vrijednost predmeta svakako ima značenja za izbor predmeta koji će se muzealizirati, ali muzealizacija ostaje neovisan i specifičan čin. Zato je moguće

govoriti o principima izlaganja, prezentiranja, dokumentiranja ili zaštite primjerice, bez obzira na to radi li se o umjetninama ili leptirima. Specifičnost muzealizacije daje muzeologiji onaj spominjani *raison d'être*, u suprotnome ona bi bila besmislena. Muzeologija kao informacijska znanost može tek naknadno promatrati, tumačiti i izučavati proces muzealizacije. Ona onda može prepoznavati i identificirati muzealnost kao posljedicu muzealizacije, ali sada više ne samo materijalnog svijeta već svijeta koji za sebe tvori čovjek. Prema tome, mislim da bi se granica muzeologije kao informacijske znanosti trebala tražiti tu negdje u blizini muzealizacije. Razloge i tumačenja tog postupka vjerujem da je teško tražiti samo iz muzeologije kao informacijske znanosti. Ona je usmjerena na informaciju, komunikaciju, znak itd., ali ne i na čin. Neka mi bude dopuštena jedna usporedba. Kada želimo proizvesti televizor, hladnjak ili štogod slično, onda ćemo se koristiti svim mogućim informacijama za koje mislimo da će nam u proizvodnji pomoći. Koristit ćemo se dokumentacijom, kompjutorima možda i robotima, ali nitko proizvodnju televizora ili hladnjaka neće znanstveno proučavati iz informacijskih znanosti. Slično tomu nitko neće umjetničku sliku ili kazališnu predstavu proučavati samo iz aspekta informacijskih znanosti.

No, kada se čovjek prihvati gradnje muzeja, da u njega stavi iz ovih ili onih razloga odabrane predmete, da ih dokumentira, izloži, zaštiti itd., da proizvede muzealnost, onda mislimo da je informacijska znanost jedina koja to treba protumačiti i teorijski obrazložiti.

Prihvaćam Maroevićevu primjedbu kako iz konteksta istrgnuti citati nisu najbolja metoda, ali na neki način treba zorno predočiti tuđe mišljenje. Možda moj izbor nije bio sretan. No, bio je takav zato što se upravo u onim dijelovima tekstova u kojima se spominje znak ili zbroj znakova mogu, po mome skromnome mišljenju, najbolje pokazati granice muzeologije kao informacijske znanosti. U tekstu *Još o muzealnosti*, na jednome mjestu Maroević kaže kako odgovor na moje pitanje o tome tko, kako i zašto atribuirati svojstvo muzealnosti materijalnim predmetima...nije jednostavan, ali ni tako složen. Naprosto, čovjek...otkriva i daje svojstvo muzealnosti materijalnim predmetima.⁴ Slažem se, ali ako čovjek daje svojstvo muzealnosti materijalnim predmetima, onda barem dio muzealnosti nije samo nešto što se otkriva i prepoznaje u predmetu, nego je i nešto što čovjek u svezi s tim predmetima proizvodi. Ako je pak točno da čovjek daje svojstvo ili barem dio muzealnih svojstava materijalnim predmetima, onda je takav predmet opremljen i tom muzealnošću ne samo dokument prošlih vremena nego i našega. To je ono što iznosim kao tezu. Muzealnost je barem dijelom naš odnos prema predmetima, naš čin, a ne samo svojstvo predmeta. Upravo su tome služili primjeri koje sam u prvom tekstu iznio: kljova, lula i umjetnička slika.

Profesor ima potpuno pravo kada kaže da kulturnu informaciju nisam uspio prepoznati unutar strukture predmeta. Priznajem da u strukturi kljove mamuta ne mogu prepoznati, odčitati, shvatiti kulturnu informaciju. Za mene je kljova – kljova. U umjetnini, nadam se, možda griješim, umišljam si, mogu prepoznati kulturnu informaciju jer je ona djelo čovjeka, ali i nju više na razini povijesti umjetnosti i umjetničkog doživljaja nego na muzeološkoj razini. U znanstvenoj dokumentaciji, muzejskoj dokumentaciji, u kontekstu izložbe ili čuvaonice bih u odnosu na kljovu mogao prepoznati kulturnu informaciju, ali u samoj strukturi kljove – ne. Što mogu? Za mene je kljova puki predmet, materijalnost koja je igrom spleta okolnosti stigla do nas. Ona je, naravno, izvor mnogih informacija i spoznaja za mnoge prirodne znanosti – to nije sporno, ali ja to lučim od muzealnosti. Nakon proučavanja znanost obično odbacuje predmete svog izučavanja. U muzeju ih čuvamo. Ako je kljova rijetkost, onda je čuvamo i zbog toga, ali to nije svojstvo koje je sadržano u strukturi kljove, nego je nešto što uz nju vezemo. To bi moglo biti jedno od mnogih muzealnih svojstava. Bitno je to da je muzealnost naša kategorija i da je ona naš odnos prema kljovi.

Ako se, pak, muzejski predmet kljova shvati šire, dakle kao materijalnost, tj. struktura materijalnosti – dakle, sama kljova – ali i sve ono što uz nju kao muzejski predmet ide, kao, primjerice, dokumentacija, kontekst izložbe, rijetkost... opet ostaje problem kako to što uz kljovu ide protumačiti. Rijetkom je ona postala, tj. čovjek je u novije vrijeme shvatio da je preostalih mamutskih kljova malo, da su rijetke. Dakle, prvo bijaše kljova, potom svojstvo rijetkosti koje joj atribuiramo naknadno. Ništa tu muzeologija kao informacijska znanost kao kulturnu informaciju ne može konstatirati prije negoli se proces shvaćanja rijetkosti ne dogodi. Ona samo konstatira svojstvo nakon što je ono u nekom procesu pridodano predmetu. Slično tome kao kulturna informacija može se nešto konstatirati tek poslije nekog čina, postavljanja izložbe, tj. konteksta izložbe, zaštite, dokumentiranja itd. Može se konstatirati kontekst izložbe u odnosu na kljovu, postupak zaštite koji je primijenjen, oblik dokumentiranja, povijest pronalaska kljove i njenog smještaja u muzej itd. Ako, dakle, sve to i još valjda puno toga shvatimo kao muzejski predmet-kljovu i opet ostaje konstatacija da muzealizacijom pridajemo kljovi muzealnost, da je na neki način proizvodimo. To je ono što me zanima. Proces muzealizacije. Kada kljova dobije muzealnost, tada materijalni predmet i sve što je procesom muzealizacije proizvedeno kao muzealnost može biti predmetom izučavanja takvoga kompleksnog predmeta kao kulturne informacije, ali i tada više kao našeg odnosa prema kljovi negoli kao informacija o kljovi samoj. Prema tome, ako dobro razumijem što bi kulturna informacija bila, što je, dakako, upitno, i opet ne vidim kako bi se iz muzeologije kao

informacijske znanosti mogao produktivno protumačiti proces muzealizacije. Promatranje posljedica čina je korisno i može pružiti neke spoznaje pa zbog toga i utjecati na buduće djelovanje muzealaca pa i muzealizacije same, to nije upitno, ali mene zanima sam čin kao i pitanje zašto ga čovjek čini? Na to pitanje mislim da se iz muzeologije kao informacijske znanosti ne može dobiti cjeloviti odgovor. Drugim riječima, čovjek ne muzealizira predmete samo zato da bi stvorio kulturnu informaciju. Vjerujem da on to čini i iz drugih razloga. Iskaz poput ovog: Rijetkost ili raritetnost dio je njezine (kljovine Ž. L.) kulturne informacije, a kulturna informacija dio njezine muzealnosti. Ona je dijelom skrivena u predmetu i otkriva se tijekom istraživačkog procesa, a kasnije i u procesu muzealizacije. Što je bitno? Rijetkost nije sakrivena u predmetu, već je blisko povezana s njegovim značenjem. Nju prepoznajemo u predmetu tijekom istraživanja⁵ – čini mi se beznadno kontradiktoran i priznajem nerazumljiv. Da li je rijetkost skrivena ili nije skrivena u kljovi? (Profesore, oprostite što iznosim ovaj citat.) Meni se odgovor čini jednostavnim. Rijetkost je svojstvo koje smo pridali kljovi (nije, dakle, u kljovi) kada smo nekim postupkom istraživačkim, komparativnim ili nekim drugim saznali da je kljova na svijetu malo. To da je ona rijetka važno je muzealno svojstvo koje smo pridali predmetu, pa to možda i napisali u legendi ili u katalogu ili bar u dokumentaciji o kljovi.

Slažem se s tvrdnjom da je svaki predmet iz naše okoline potencijalno muzejski predmet, ali to samo znači da će ga čovjek jednog dana možda muzealizirati. Mislim da svaka umjetnička vrijednost nije sastavni dio muzealnosti – kako to navodi Maroević. Prije bih rekao da je svaka umjetnička vrijednost vjerojatni povod muzealizaciji. Muzealac bi rado svaku umjetničku vrijednost htio staviti u muzej, pinakoteku, ne zato što svaka ima muzealnost, nego zato što se radi o umjetnini. Nekada tome nije bilo tako, a nitko nije siguran ni u to da neće i ubuduće biti tako kako je bilo. Muzealnost je otkrivena kao neko svojstvo tek nedavno. Upravo se vode žustre i opsežne rasprave o tome da se neke umjetnine demuzealiziraju, da se iz muzealnoga konteksta muzeja vrata primjerice u crkve, u svoju prirodnu okolinu u kojoj imaju dublje, složenije i važnije značenje. Mislim da se time one demuzealiziraju, da im se time oduzima svojstvo muzealnosti zarad nekih drugih vrijednosti i značenja. Što se zapravo takvim postupkom čini? Kako to objasniti? Odgovor nije jednostavan, ali ni tako složen. Naprosto čovjek je promijenio svoj odnos spram dotične umjetnine. Po jednome mišljenju, svojstvo muzealnosti ostaje vezano uz umjetninu, a po drugom, koje zastupam, to svojstvo nestaje baš kao što nestaje i onda kada nestane predmet, uništenjem primjerice. Ostat će eventualno samo podatak o rijetkosti sačuvan u dokumentaciji. Možda će jednog dana iz nemuzealnosti umjetnina opet biti

izvučena na svjetlo muzealnosti. O čemu to ovisi? O nama ljudima i našem djelovanju.

U jednom se, međutim, u potpunosti slažemo. Muzealizacija (je) proces u kojemu predmetima ... omogućavamo život u muzeološkom kontekstu. Ali sporim istinitost teze kako svaki predmet koji ima svojstva muzealnosti ne mora biti muzealiziran, jer to pretpostavlja da je moguće da neki predmet ima svojstvo muzealnosti prije muzealizacije. Mislim da se tek procesom muzealizacije ta svojstva stječu, to znači da ih prije muzealizacije uopće nema. Bez muzealizacije nema muzealnosti. Pri kraju moram reći kako osjećam da je moja greška što koncept po kojem muzealizacija kao proces kojim proizvodimo ili pridodajemo predmetima svojstva muzealnosti nisam sustavno izložio kako bih ga onda, baš kao i ja Mareovićev koncept, drugi mogli kritički razmotriti. Ovako ispada kao da sam htio samo napasti teze profesora ili čak baciti sjenu na njega kao stručnjaka. Za ove možebitne pogrešne interpretacije za koje sam sâm kriv, ako ih ima – ispričavam se.

Na kraju pozivanjem na autoritete, magisterije i doktorate na Odsjeku muzeologije Maroević s pravom ističe slavnu tradiciju Zagrebačkog sveučilišta. Udivljenje dijelim sa svojim profesorom i kolegom, ali to nisu argumenti, pa ni teze, tako da je o tome besmisleno raspravljati. Ponavljam, studij muzeologije i njegovo značenje u svijetu, koje je za razliku od mnogih samo za domaće potrebe razvikanih djelatnosti, uistinu veliko, može biti samo na ponos svih nas. No to ne znači da raspravu ne treba otvarati. Međutim, ako ona nikoga ne potakne na razmišljanje i reakciju, onda je možda bolje da profesor i ja sjednemo za stol i uz kavu raspravimo teme koje možda samo nas zanimaju.

Bilješke:

1. Rasprave su objavljene u *Museology for Tomorrow's World, Proceedings of the international symposium held at Masaryk University, Brno, Oct 9-11, 1996., Munich, 1997.*
Želimir Laszlo: *Is Museology a Part of the Science of Information?*, str. 59.
Ivo Maroević: *Comments on the Paper of Želimir Laszlo*, str. 65.
Profesor Maroević je za razliku od mene (zbog već kroničnog nerazumijevanja mogućih financijera, u prvom redu Ministarstva kulture) bio na samom savjetovanju. On je također dobio priliku da svoje stavove brani. Kao što je moj tekst iz *Informatice Museologice* zapravo prerađeni rad s tog savjetovanja, tako je Maroevićev zapravo prerađeni tekst kojim je na moje stavove reagirao. Sve to odigralo se 1996. Tek u *Informatici Museologici* br. 27 (3-4) 1996., koji je iz tiska izašao u ožujku 1998., tiskan je Maroevićev članak na koji odgovaram. Uzimajući u obzir duge vremenske periode koji su potrebni da izidu tekstovi, može se predvidjeti da će se odvijati višedesetljetna rasprava.
2. Ivo Maroević: *Još o muzealnosti*, *Informatica museologica* br. 27 (3-4) Zagreb, 1996., str. 60.
3. Isto.
4. Isto.
5. Isto.

IZVJEŠĆE S GODIŠNJE KONFERENCIJE CIDOC-a 1997.

KVALITETA I DOKUMENTACIJA NÜRNBERG, 7.-11. RUJNA 1997.

Maja Šojat Bikić
Ministarstvo kulture RH
Zagreb

Uvod

Tema konferencije CIDOC-a 1997. bila je dokumentacija i kvaliteta dokumentacije. Globalno informacijsko društvo (Internet) nameće muzejima nove zadaće pružanja brze i točne informacije u sve većim količinama. S tim u svezi odmah se nameće pitanje javne vrijednosti muzeja (vrijednosti za publiku). Europski muzejski forum (European Museum Forum) donio je kriterije javne vrijednosti muzeja, koji su sadržani u odgovorima na sljedeća pitanja:

1. Postoji li muzej zbog posjetitelja ili zbog sebe?
2. Posjeduje li muzej zanimljive zbirke?
3. Ima li muzej pristupačno i uslužno osoblje, spremno odgovarati na pitanja posjetitelja?
4. Pruža li muzej posjetiteljima dodatne pogodnosti, kao što su parkiralište, restoran, mjesta za odmor, atraktivna trgovina, prevelika, s ponudom koja je u svezi s muzejskim sadržajima?
5. Organizira li muzej u dovoljnoj mjeri kulturna događanja? Jesu li ta događanja namijenjena posebno djeci, posebno odraslima? Odgovaraju li sociološkim i obrazovnim potrebama ljudi kojima su namijenjena?
6. Ima li muzej dovoljno inteligentne i maštovite odnose s javnošću, s osjećajem za društvenu odgovornost prema zajednici? Poznaje li tržište i da li mu pokušava pristupiti?

Ovih šest kriterija može se primijeniti na muzej bilo kojeg tipa i veličine. Poznate su tri osnovne klasične, tradicionalne zadaće muzeja: skupljanje, zaštita i prikazivanje predmeta publici. Danas informatičko društvo traži od muzeja mnogo više: da pohranjuju, obrađuju i pružaju informacije i tako pridonose općem razvoju znanja. U tom kontekstu treba promatrati problem muzejske dokumentacije. Što je muzejska dokumentacija? Koja je njena svrha i koja su njena praktična ograničenja? Kome ona treba služiti? Što je to kvalitetna dokumentacija?

Muzejska dokumentacija mogla bi se podijeliti na dva dijela, jer mora odgovoriti na dva osnovna zahtjeva. Prvi dio treba dati